

Újító szellemű kongresszus

A tíz esztendővel ezelőtt megtartott IX. pártkongresszussal új szakasz kezdődött a szocialista fejlődésünkben. Az elmúlt évtized gazdasági, társadalmi-politikai, tudományos, művelődési, művészeti vonatkozásban egyaránt oly gazdag volt eredményekben, mint hazánk történetének egyetlen megelőző időszaka sem. Persze, tekintettel a szocialista társadalom kumulatív fejlődésére, az ilyen szerű megállapítás többé-kevésbé jogosult, valahányszor egy későbbi szakaszt viszonyítunk egy megelőzőhöz. Itt azonban ennél többről van szó. A IX. kongresszust követő időszak nem egyszerűen folytatta az előbbieket, nem csupán gyarapította azok vívmányait, hanem olyan alkotó energiákat szabadított fel, olyan újító szellemet hozott magával a társadalmi tevékenység minden területén, amely a tíz évvel ezelőtti legmagasabb szintű párttanácskozást határkövé avatta szocialista fejlődésünkben.

Jóllehet már akkor felfigyeltünk a kongresszusi jelentés új hangjára, számos mélyenszántó és merész terveket sejtető megállapítására, egy évtizednyi fejlődés élesebb fényben világítja meg a IX. kongresszus történelmi jelentőségét. Olvassuk újra ebben a megvilágításban a kongresszusi jelentésnek a párt ideológiai munkájával foglalkozó részét.

Az elemzések, megállapítások, feladatkijelölések alapvető vonása a szellemi alkotóerők felszabadításának, kibontakoztatásának igénylése és sürgetése, az ön-elégültség, a rutin, a sablon, a korlátoltság egyértelmű elmarasztalása.

A IX. kongresszuson elhangzott jelentés következetesen végigvezeti azt a gondolatot, hogy mit jelent *ma* a marxizmus klasszikusainak az az ismert megállapítása, miszerint elméletük nem dogma, hanem vezérfonal a cselekvéshez, és milyen feladatok hárulnak ebből a pártra itt és most. A marxizmus élő, folyamatosan fejlődő és gazdagodó tanítás, „alapvető igazságait az élet ragyogóan megbizonyította, kidolgozásakor azonban a marxizmus klasszikusai nem adhattak végleges választ mindazokra a kérdésekre, amelyeket a társadalom későbbi fejlődése vetett fel. Más korban éltek, nem szolgálhattak tehát megoldásokkal azokra a konkrét kérdésekre, amelyek a szocializmusnak egész sor országban bekövetkezett győzelme következményeként jelentek meg, nem elemezheték teljes változatosságukban a szocializmus építésének formáit és módszereit, a szocialista államok közötti kapcsolatok kérdéseit. E kérdések tanulmányozása és megoldása kötelessége minden egyes marxista—leninista pártnak, amelyek ily módon hozzájárulnak mozgalmunk közös tapasztalatainak gazdagításához.“ A jelentés elítélte azokat a megnyilvánulásokat, tendenciákat, amelyek az időszerű társadalmi jelenségek tudományos elemzését túlhaladott vagy az élet által megcáfolt tézisek gépies ismétlésével helyettesítik, leegyszerűsítve és ezáltal meghamisítva értékelik a bonyolult kérdéseket. „A sematizmus megnyilvánulásai, a sablon, tanításunk élő eszméinek kánonokba szorítása, akárcsak az eszméknek unalmas, hozzáférhetetlen formában való kifejezése fékezi az alkotó gondolkodást.“ A jelentés ugyanakkor felvázolt néhány alapvető fontosságú gyakorlati és elméleti kérdést, amelyet az alkotó marxizmus szellemében kell tanulmányozni és megoldani. Ilyen kérdések: a párt szerepe a szocialista építés kiteljesítésének időszakában, az állam szerepe, funkcióinak fejlődése, a szocialista demokrácia és fejlődésének útjai, a nemzet fejlődése a szocializmusban, az objektív törvények és hatásuk társadalmunkban, a szocialista tudat fejlődése és szerepe, az ország gazdasági fejlődésének problémái, a szocialista országok közötti kapcsolatok kérdése stb.

Vessük egybe ezt az elméleti programot a XI. kongresszus dokumentumaival, mindenekelőtt a párt programjával, mindazzal, amit a Román Kommunista Párt az elmúlt évtizedben elméleti téren tett és megvalósított, s teljes mértékben élénk táru a IX. kongresszus megújító eszméinek jelentősége. A rendkívüli horderejű elméleti kérdések kidolgozása mindenekelőtt a párt központi vezetése kollektív gondolkodásának gyümölcse kell hogy legyen — hangoztatta a IX. kongresszuson előterjesztett jelentés. Valóban, az elmúlt évtized tapasztalatai alapján joggal állíthatjuk, hogy a marxizmus—leninizmus alkotó továbbfejlesztése Romániában mindenekelőtt a párt központi vezetésének érdeme, az alkotó marxizmust elsősorban pártunk dokumentumai képviselik. A párt programja szintetizálja mindazt, ami a Román Kommunista Párt hozzájárulása a marxizmus—leninizmus, a tudományos szocializmus továbbfejlesztéséhez.

A Ștefan Gheorghiu Pártakadémia megalapításának 30. évfordulóján tartott beszédében Nicolae Ceaușescu elvtárs ismételtelen sürgette az újító szellemet és

alkotókészséget az ideológiai tevékenységben. Hangsúlyozta, hogy nem csupán a marxizmus klasszikusainak egyik vagy másik tétele, de a pártdokumentumok egyik vagy másik konkrét vonatkozása is szükségképpen érvényét veszti a fejlődés folyamán. Az elméleti alkotómunka éppen ezért sohasem tekinthető lezártnak. Az új helyzetek és feladatok új megoldásokat igényelnek.

Az autentikus marxizmusban az alkotókészség szervelesen ötvöződik az elvi hűséggel és következetességgel. Az autentikus marxizmus szellemében járunk el, hogyha a marxizmust nem dogmának, hanem a cselekvés vezérfonalának tekintjük, hogyha kész receptek vak alkalmazása helyett az időszzerű kérdések önálló, saját fejjel való átgondolását, a konkrét helyzetnek megfelelő optimális megoldások kidolgozását szorgalmazzuk. Lenin írja valahol — dogmatikusokkal polemizálva — Marx egyik, a kapitalizmusra vonatkozó megállapításával kapcsolatban, hogy az érvényesnek tekinthető a nyugat-európai kapitalizmus fejlődésének három évszázadára, de egyáltalán nem érvényes az oroszországi viszonyokra. Lenin kíméletlenül fellépett minden olyan törekvés ellen, amely a marxista tételeket kanonizálta, dogmákká merevítette, ám senki nála következetesebben nem hadakozott a marxista tanítások és szövegek bármilyen meghamisítása vagy elferdítése ellen. Az elvi álláspont — ebben a vonatkozásban — azt jelenti, hogy korántsem szubjektív óhajok vagy konjunkturális szempontok szerint döntenek el, mi érvényes és mi nem a marxizmus klasszikusainak tételei közül. Az ilyenszerű értéktételek csakis az elmélet és a gyakorlat szüntelen, következetesen érvényesített, éltető egybevetéséből származhat.

Szó lehet itt még a marxizmus klasszikusai munkáinak, elemzéseinek módszertani jelentőségéről, és ez a módszertani jelentőség — éppen ez az, ami vezérfonal a cselekvéshez — még azokban az írásokban is adott, amelyeknek konkrét megállapításai vagy következtetései elévültek. Egy klasszikus példán szemlél-tetjük, mire gondolunk. Amikor Lenin kidolgozta azt a tételt, hogy a szocialista forradalom kirobbanhat és győzedelmeskedhet egy országban, nem is a legfejlettebben, hanem ott, ahol az imperializmus láncja a leggyengébb, az új körülmények között érvénytelennek ítélte Marx ama korábbi tételét, miszerint a szocialista forradalom egyszerre fog kitörni a legfejlettebb tőkés országokban. Ne feledjünk azonban, hogy Lenin *ugyanannak* az elemzési módszernek a segítségével érkezett el az új tételhez, amelyet Marx dolgozott ki akkor, amikor az akkori körülményekre érvényes saját következtetéséhez jutott. Annak, aki Franciaország jelenlegi problémáit elemzi marxista módon, nem kell feltétlenül ismernie azt a konkrét történeti anyagot, amelyre Marx a *Louis Bonaparte Brumaire 18-ája* című munkájában támaszkodik. De sem Franciaország, sem bármilyen más ország helyzetének marxista elemzése nem lehetséges annak az eszmei anyagnak, annak az *elemzési módszernek* az elsajátítása és alkalmazása nélkül, amelyet Marx említett műve tartalmaz.

És még valami. Közismert a marxizmus óriási mérvű térhódítása napjainkban, hatása korunk szellemi életére. Tételei mélyen behatoltak a jelenkori tudományosság valamennyi területére, beleértve a polgári filozófiát, szociológiát, politológiát, esztétikát stb. Nyilvánvaló, hogy ez a marxizmus iránt világszerte tanúsított óriási érdeklődés elsősorban a világban végbement forradalmi átalakulások lecsapódása. Az is nyilvánvaló azonban, hogy a világ tudományosságában a marxizmus nem egyik vagy másik országban kiművelt változatával, hanem mindenekelőtt Marx eredeti szövegeivel és gondolataival hat. Amikor arról értekezünk, hogy a marxizmus hatott olyan gondolkodókra, mint Sartre és Wright Mills, Marcuse és Duverger, Piaget és Lévi-Strauss, evidensen Marx hatásáról van szó, és nem másról.

Míndezekre a tényekre és körülményekre nem árt emlékeztetni akkor, amikor a marxizmus alkotó továbbfejlesztéséről beszélünk, éppen az alkotókészség és az elvi következetesség említett összefüggésének jegyében. A marxizmus vonatkozásában az alkotókészség érvényesítése elválaszthatatlan a marxizmus klasszikusainak állandó és elmélyült tanulmányozásától, a marxizmus autentikus forrásaiban való, mindig termékenyítően és pezsdítően ható, újból és újból való „megmártóztatástól“.

Ezeket a gondolatokat az elméleti-ideológiai tevékenységnek egy másik vetülete is sugallta. A IX. kongresszus tág kapukat nyitott a világra. Már a kongresszusi jelentésben kivehetők annak a gondolatnak a körvonalai, amelyet Nicolae Ceaușescu elvtárs a kongresszust követő írásaiban fejtett ki részletesen; eszerint a marxizmus, amelynek már forrásainál is a szellemi alkotás legmagasabbrendű vívmányai állottak, amely „nem a civilizáció széles útjától távol alakult ki“, a jelenkorban még kevésbé fejlődhet a kor szellemi áramlataival való termékeny dialógus és konfrontáció nélkül. A szubjektivizmust, a szüklátókörséget meg-

bélyegző IX. kongresszustól kezdve a romániai tudományosság új módon kapcsolódott be a nemzetközi szellemi vérkeringésbe. Állásfoglalásait a tudományos tárgyilagosság, az előítéletek elvetése, az autentikus szellemi értékek iránt tanúsított fogékonyság, a dialóguskészség, a kritikai magatartás elvi alátámasztása jellemzi. Nicolae Ceaușescu elvtárs több ízben is kifejtette — legutóbb a Ștefan Gheorghiu Pártakadémián tartott beszédében is erőteljesen hangsúlyozta —, hogy az elméletben, a tudományban a türelmetlenség, a megbélyegzés, a „címkezés“ nem helyettesítheti az érveket, hogy a mienkétől eltérő vélemény nem feltétlenül antimarxista, hogy a tudományban, az elméletben elengedhetetlen az eszmék pontos, árnyalt, konkrét értékelése. Ugyanakkor a Román Kommunista Párt óva int a különböző divatos áramlatok kritikátlan átvételétől. A marxizmus nyitottsága — alkotó jellegének, megújodási képességének ez az alapvető feltétele — korántsem azt jelenti, hogy a marxizmus kiegészíthető, „megfejlhető“ lenne más eszmeáramlatokkal, hanem azt, hogy képes *asszimilálni* a más eszmerendszerekben keletkezett autentikus szellemi, tudományos értékeket. Asszimilálni mondjuk, azaz nem *talé* aulente átvenni, hanem saját eszmerendszerén átszűrni és így magábailleszteni. A marxizmus alkotó továbbfejlesztésének legfontosabb hajtóerői mindenekelőtt magában a marxizmusban, és nem azon kívül helyezkednek el.

A marxizmus alkotó továbbfejlesztésében nélkülözhetetlen a tudományok közreműködése. A marxizmus klasszikusai ismételten hangoztatták tanításuk és a tudomány szerves összefüggését, élető anyagcseréjét. A IX. kongresszussal ebben a vonatkozásban is valami új kezdődött nálunk. Korántsem véletlen, hogy a IX. kongresszussal felavatott új vezetési stílus, a különböző fontos tevékenységi területek alapvető kérdéseinek mélyreható megvitatása a szakemberek széles körű bevonásával, elsőként a tudományos kutatás irányításában mutatkozott meg. Röviddel a IX. kongresszus után hangozt el Nicolae Ceaușescu elvtárs előadói beszéde a tudományos kutatótevékenység megszervezésének és irányításának javításáról, amely fordulatot jelentett hazánk tudományos életében. Ezt a fordulatot a kongresszusi jelentés készítette elő elvileg, amikor leszögezte: „Pártunkat az ideológia és a kultúra terén kifejtett tevékenységében az a lenini eszme vezeti, hogy nem elég elsajátítani a kommunista tudomány jelszavait és konklúzióit, hanem szükséges elsajátítani mindazon ismeretek összességét, amelyeknek következménye maga a kommunizmus.“

A IX. kongresszus óta pártunk dokumentumai, így a párt programja is, körünk fő tartalmának marxista meghatározásában, a világ arculatát alakító forradalmi társadalmi folyamatok mellett, fontos vonásként emelik ki a tudományos-műszaki forradalmat, valamint azt, hogy a szocializmusnak a tudomány legelőrehaladottabb vívmányaira kell épülnie. Az ezekből az elvi megállapításokból fakadó gyakorlati következtetéseknek rendkívüli jelentőségük van nemcsak a népgazdaság fejlesztése, a szocialista iparosítás mikéntje, a társadalmi intézmények szervezése és működése, a társadalomvezetés tökéletesítése, hanem az ideológiai munka, a szocialista tudat fejlesztése szempontjából is. A szakértelem, a kompetencia, a tudás társadalmi megbecsülése és presztízse az őt megillető helyre kerül. A IX. kongresszust követő időszakban — így a X. kongresszuson explicite — az ideológiai téren, elsősorban a társadalomtudományok terén dolgozó szakemberektől nem csupán azt igénylik, hogy értelmezzék, kommentálják és népszerűsítsék a párt politikai vonalát, hanem elsősorban azt, hogy behatóan tanulmányozzák a hazánkban végbemenő társadalmi folyamatokat, hozzájáruljanak a felhalmozott tapasztalatok általánosításához, megoldási javaslatokat, változtatásokat dolgozzanak ki a döntést hozó szervek számára. A IX. kongresszus előkészítette az ilyen alkotómunkához nélkülözhetetlen légkört. E kongresszus jegyében fogant, már említett előadói beszédében Nicolae Ceaușescu elvtárs erről a légkörről többek között a következőket mondotta: „A tudomány haladása gondosságot és fogékonyságot követel mindaz iránt, ami új a kutatásban, figyelembe véve azt a tényt, hogy az új tudományos eszmék gyakran nem kristályosodnak ki már kezdetben egész világosan. Ösztönözni kell az erőfeszítéseket, hogy új utakat tárjunk fel a tudományban, kifejlesztve a kutatókedvet és a szenvedélyességet a tudományos eredetiségre való törekvésben. A tudománynak a mai követelmények színvonalán történő fejlesztése feltételezi a kutatásban dolgozó alkotók egyéniségének szabad érvényesülését, a merészséget és újító szellemet, kiküszöbölve mindenféle merevséget, szűklátókörűséget és a tudományos objektívítás hiányát, feltételezi továbbá a tudományos vélemények széles körű megvitatását.“

Jóllehet nem célunk itt a IX. kongresszus óta az elméleti-ideológiai téren elért eredmények számbavétele, meg kell említenünk, hogy éppen ebben a légkörben „nyertek polgárjogot“ és indultak erőteljes fejlődésnek nálunk az olyan, egykor mellőzött diszciplínák, mint a szociológia, a politológia, a vezetéstudomány, va-

lamint — eszmei vetületeként annak, hogy a szocialista humanizmust céltudatosan érvényesítették a párt politikai vonalában — az axiológia, a filozófiai antropológia stb.

A IX. kongresszuson elhangzott jelentés hasonló szellemben fogalmazta meg az irodalom és a művészet kibontakoztatásához szükséges követelményeket is: „A művészet és az irodalom sajátossága, hogy állandóan foglalkozik a művészi kifejezőeszközök alkotó megújításával és tökéletesítésével, a stílus változatossá tételével; számúzni kell az e területen megnyilvánuló mindennemű kizárólagosságra vagy merevségre törekvést. Lényeges az, hogy minden művész, a maga sajátos stílusában, megőrizve művészi egyéniségét, nagy felelősségtudatot tanúsítson műveinek tartalma iránt, törekedjék arra, hogy művei széles csapáson jussanak el a nép értelméhez és szívéhez.”

A IX. kongresszustól máig terjedő időszakban számos pártdokumentum foglalkozott az elméleti-ideológiai munkával. Ha feljegyzéseinkben arra a kérdésre kerestünk volna feleletet, mi a Román Kommunista Párt álláspontja az elméleti-ideológiai tevékenységgel kapcsolatban, a fenti néhány vonás felemlítése rendkívül hiányos válasz lenne. Egyetlen pártdokumentum alapján ez a kérdés nem válaszolható meg a teljesség igényével. Nem szabad szem elől tévesztenünk azt, hogy minden pártdokumentum lényege szerint politikai program, egy meghatározott időszak politikai tennivalóit fejtí ki; a pártdokumentumban, még az elmélettel, a tudománnyal, a kultúrával, a művészettel foglalkozó részek is a politikai vonatkozásokat, pontosabban azt emelik ki, ami az adott időszak politikai feladatai szempontjából a legsürgetőbb, az előtérben áll. Éppen ezért előfordul, hogy egyik vagy másik pártdokumentumban e rendkívül bonyolult kérdéseknek csupán egyik vagy másik vonatkozására kerül a hangsúly. Ez azonban korántsem jelenti a máshol leszögezett elvi álláspontok hatálytalanítását. Konkrétan: nyilvánvaló, hogy az a pártdokumentum, amely az elvi szilárdságot, a pártosság követelményét állítja előtérbe, nem feltételezi, hogy „felfüggesztendő” a merész útkeresés, az újító szellem követelménye, mint ahogy ezek sürgetése egy másik pártdokumentumban nem jelent elvi engedményt.

Amit szemléltetni akartunk, amiről megemlékezni időszerűnek és kötelességünknek tartottuk, az a IX. kongresszuson kikristályosított és a továbbiakban sokoldalúan kifejlesztett szemlélet az elméleti-ideológiai munka szerepéről, jelentőségéről, feladatairól, módjairól. Azt kívántuk hangsúlyozni; a IX. kongresszusnak idevonatkozó megállapításai is alátámasztják azt, a társadalmi tevékenység valamennyi síkján lemérhető és igazolható tény, hogy ez a kongresszus új korszak kezdetét jelzi a párt, hazánk történetében.

Kallós Miklós

Láta László: Mágnes

